

Kompendium DEAP: Zbiór europejskich najlepszych praktyk w zakresie sztuki integracyjnej i wzmacniania pozycji młodzieży

DEAP – Wspieranie rozwoju osobistego i wzmacnianie pozycji młodzieży z dysfunkcją wzroku poprzez edukację artystyczną

Nr projektu: 101185651-DEAP-ERASMUS-YOUTH-2024-YOUTH-TOG

Co-funded by
the European Union

© 2026. Niniejsze dzieło jest udostępnione na

Wprowadzenie

Niniejszy dokument stanowi specjalistyczne, praktyczne uzupełnienie projektu „**DEAP: Wspieranie rozwoju osobistego i wzmacnianie pozycji młodzieży z niepełnosprawnością wzrokową poprzez edukację artystyczną**” (nr projektu: 101185651-DEAP-ERASMUS-YOUTH-2024-YOUTH-TOG). Podczas gdy główny podręcznik przedstawia ramy metodologiczne, niniejsze kompendium zawiera wyselekcjonowany zbiór **sprawdzonych studiów przypadków**, które pokazują, w jaki sposób w całej Europie z powodzeniem wdrażane są integracyjne zajęcia artystyczne i trening psychomotoryczny.

Inspiracja oparta na dowodach: Celem niniejszego zbioru jest wyjście poza teorię i dostarczenie osobom pracującym z młodzieżą, pedagogom oraz mediatorom ds. integracji konkretnych dowodów na to, „co się sprawdza”. Każde z zamieszczonych tu studiów przypadku zostało wybrane, ponieważ reprezentuje przejście od medycznego modelu niepełnosprawności – skupiającego się na tym, „czego brakuje” – do **modelu pedagogicznego**, który docenia to, „co jest obecne”.

Różnorodność praktyk: W niniejszym dokumencie znajdują Państwo szeroki wachlarz inicjatyw podzielonych według ich głównych obszarów oddziaływania:

- **Umiejętności podstawowe i mobilność:** Programy takie jak **Fundacja ONCE** i **ICEVI Europe**, które koncentrują się na orientacji, mobilności oraz funkcjonalnych podstawach psychomotorycznych niezbędnych do samodzielności.
- **Sztuka wielozmysłowa i dziedzictwo kulturowe:** innowacyjne modele, takie jak **projekt CARE EU** i „**Museum Sensory Tour**”, które wykorzystują pracę z gliną oraz dotykowe trasy muzealne, aby zniwelować przepaść między sztuką a dostępnością.
- **Sztuki sceniczne i ekspresja:** wiodące metodologie organizacji takich jak **Touchdown Dance**, **Theatre EXIT** i **Extant Theatre Company**, które na nowo definiują taniec i teatr jako doświadczenia sensoryczne i cielesne, a nie wyłącznie wizualne.
- **Infrastruktura sprzyjająca integracji:** Specjalistyczne środowiska, takie jak **Polo Tattile Multimediale** i **Villaggio dei Suoni**, które pokazują, w jaki sposób architektura wielozmysłowa może wspierać samodzielne odkrywanie i uczenie się.

Grupa docelowa Niniejszy dokument został opracowany specjalnie z myślą o **praktykach i decydentach**, którzy potrzebują wzorca doskonałości w zakresie praktyk integracyjnych. Stanowi on przewodnik dla osób pragnących wdrożyć sprawdzone modele „autonomii z przewodnictwem” oraz „uczestnictwa kierowanego przez młodzież” w swoich lokalnych społecznościach.

Jak korzystać z niniejszego dokumentu Każdy wpis zawiera uporządkowany przegląd, w tym informacje o organizatorze, grupie docelowej, celach oraz – co najważniejsze – o **oddziaływaniu i wyciągniętych wnioskach**. Niniejsze kompendium stanowi uzupełnienie platformy cyfrowej DEAP, na której można znaleźć dodatkową dokumentację multimedialną oraz interaktywne wersje tych inicjatyw.

Spis treści

Wprowadzenie	2
Studium przypadku 1: Fundacja ONCE	4
Studium przypadku 2: ICEVI	5
Studium przypadku 3: Projekt CARE	7
Studium przypadku 4: Wycieczka sensoryczna po muzeum	9
Studium przypadku 5: Program „Touchdown”	11
Studium przypadku 6: Inicjatywa UE „Beyond Access”	12
Studium przypadku 7: Teatr Exit	14
Studium przypadku 8: Teatr „Extant”	18
Studium przypadku 9: Polo Tattile Multimediale	21
Studium przypadku 10: Laboratoria sztuki na rzecz integracji	24
Studium przypadku 11: Villagio dei Suoni	27

Error! Bookmark not defined.

Studium przypadku nr 1: Fundacja ONCE

Pełna nazwa	Program szkoleniowy Fundacji ONCE w zakresie orientacji i mobilności dla dzieci i młodzieży z dysfunkcją wzroku
Rok rozpoczęcia/zakończenia	lata 80. (od tego czasu sformalizowany i stale rozwijany; usługi w zakresie orientacji i mobilności są nadal świadczone)
Organizator	Fundacja ONCE
Grupa docelowa	Dzieci i młodzież z niepełnosprawnością wzroku (w tym osoby niewidome i słabowidzące), rodziny, pedagodzy oraz specjaliści rehabilitacji pracujący w obszarze edukacji włączającej i rozwoju młodzieży.
Cel studium przypadku (jaki był zamierzony cel? Czy został osiągnięty? Jeśli nie, to dlaczego?)	Głównym celem programu jest wspieranie rozwoju samodzielnej mobilności, orientacji przestrzennej oraz funkcjonalnych umiejętności psychomotorycznych u młodzieży z niepełnosprawnością wzroku, przy jednoczesnym wzmacnianiu pewności siebie, autonomii i uczestnictwa w życiu społecznym. Program ma na celu umożliwienie uczestnikom bezpiecznego i samodzielnego poruszania się w różnych środowiskach (dom, szkoła, przestrzeń publiczne) oraz zbudowanie fizycznych i psychicznych podstaw aktywnego uczestnictwa w edukacji i życiu społecznym. Inicjatywa ta została szeroko wdrożona i uznana za skuteczną w realizacji swoich głównych celów, zwłaszcza w zakresie poprawy samodzielnej mobilności i pewności siebie. Wyniki mogą się jednak różnić w zależności od wieku, w którym wystąpiło upośledzenie wzroku, wsparcia ze strony rodziny oraz regularności treningów.
Opis (w przejrzystej formie krok po kroku)	• Ocena mobilności, orientacji przestrzennej i zdolności psychomotorycznych • Indywidualny plan z dostosowanymi do potrzeb celami w zakresie poruszania się • Podstawowy trening psychomotoryczny (równowaga, postawa, świadomość ciała) • Rozwój umiejętności orientacji z wykorzystaniem sygnałów dźwiękowych i dotykowych • Ćwiczenia z poruszania się pod okiem instruktora w rzeczywistym otoczeniu • Stopniowe szkolenie w zakresie samodzielności na codziennych trasach i przy wykonywaniu codziennych zadań • Wsparcie psychospołeczne w celu budowania pewności siebie i autonomii • Szkolenie dla rodziny/opiekunów w celu wspierania konsekwentnych ćwiczeń

Wpływ, weryfikacja i wnioski	Wpływ: • Poprawa samodzielności w poruszaniu się i orientacji przestrzennej • Lepsza świadomość ciała i koordynacja ruchowa • Wzrost pewności siebie, autonomii i aktywności Weryfikacja: • Profesjonalne obserwacje i oceny sprawności ruchowej • Informacje zwrotne od uczestników i rodzin • Wyniki w rzeczywistych sytuacjach w codziennym otoczeniu Wnioski: • Wczesna interwencja poprawia wyniki w zakresie psychomotoryki • Nadmierna opieka ogranicza rozwój samodzielności • Niezbędna jest spójna praktyka we wszystkich środowiskach • Rozwój psychomotoryczny jest ściśle powiązany z wzmacnianiem pozycji
Szczegóły dostępu (strona internetowa, dane kontaktowe) oraz opracowane powiązane materiały (Jakie podręczniki szkoleniowe, wytyczne, arkusze informacyjne, plakaty, zdjęcia, materiały wideo i audio oraz/lub strony internetowe zostały opracowane?)	Strona internetowa: https://www.once.es/

Studium przypadku 2: ICEVI

Pełna nazwa	Materiały ICEVI Europe dotyczące edukacji włączającej i rozwoju umiejętności funkcjonalnych dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością wzroku
Rok rozpoczęcia/zakończenia	Sieć działająca nieprzerwanie (ICEVI Europe powstała w 1985 r.; zasoby są stale aktualizowane)

Organizator	ICEVI Europe (Międzynarodowa Rada ds. Edukacji Osób z Niepełnosprawnością Wzroku – region europejski)
Grupa docelowa	• Dzieci i młodzież z niepełnosprawnością wzroku • Nauczyciele, osoby pracujące z młodzieżą, specjaliści ds. rehabilitacji • Specjaliści ds. edukacji włączającej
Cel studium przypadku (jaki był zamierzony cel? Czy został osiągnięty? Jeśli nie, to dlaczego?)	Celem materiałów ICEVI Europe jest poprawa integracji edukacyjnej, niezależności funkcjonalnej oraz umiejętności rozwojowych, w tym orientacji, mobilności i rozwoju psychomotorycznego, u uczniów z niepełnosprawnością wzroku. Wspierają one specjalistów w dostosowywaniu środowisk i metod nauczania w celu zapewnienia uczestnictwa, niezależności oraz równego dostępu do edukacji i zajęć dla młodzieży.
Opis (w jasnej, krok po kroku)	- Poszerzanie wiedzy specjalistów Materiały szkoleniowe i poradniki dotyczące niepełnosprawności wzrokowej oraz edukacji integracyjnej. - Nacisk na szkolenie w zakresie umiejętności funkcjonalnych Obejmuje orientację i mobilność, umiejętności życia codziennego oraz rozwój sensoryczny. - Wsparcie rozwoju psychomotorycznego Nacisk na: • świadomości ciała • orientacji przestrzennej • pewności ruchowej • strategiach uczenia się poprzez dotyk i słuch - narzędzia dostosowujące edukację inkluzywną Strategie dostosowywania środowisk nauczania w klasie oraz w ramach edukacji pozaformalnej. - Rozwój kompetencji dla nauczycieli i osób pracujących z młodzieżą Warsztaty, konferencje i materiały do doskonalenia zawodowego.
Wpływ, weryfikacja i wyciągnięte wnioski	Wpływ: • Poprawa kompetencji zawodowych w zakresie edukacji włączającej • Lepsze dostosowanie środowisk edukacyjnych do potrzeb uczniów z dysfunkcją wzroku • Większy nacisk na niezależność funkcjonalną i rozwój psychomotoryczny • Zwiększona świadomość dotycząca metod uczenia się opartych na zmysłach innych niż wzrok Walidacja: • Wykorzystanie przez środowisko akademickie i praktyków w całej Europie

	- Wykorzystanie w programach szkolenia nauczycieli oraz w kontekście rehabilitacji - Rzeczoznawstwo wyników poprzez konferencje oraz publikacje recenzowane Wnioski: - Umiejętności funkcjonalne (mobilność, orientacja, świadomość ciała) są niezbędne do wzmocnienia pozycji - Integracja wymaga nie tylko dostosowanych materiałów, ale także przeszkolonego personelu - Rzeczoznawstwo psychomotoryczny musi być wyraźnie uwzględniony w systemach edukacyjnych - Współpraca międzysektorowa poprawia wyniki (edukacja + rehabilitacja + praca z młodzieżą)
Opracowano informacje dotyczące dostępu (strona internetowa, dane kontaktowe) oraz powiązane zasoby (Jakie podręczniki szkoleniowe, wytyczne, arkusze informacyjne, plakaty, zdjęcia, materiały wideo i audio oraz/lub strony internetowe zostały opracowane?)	Strona internetowa: https://www.icevi-europe.org/ - materiały konferencyjne i prace naukowe - wytyczne dotyczące edukacji włączającej - ramy edukacyjne dotyczące widzenia funkcjonalnego / ślepoty - materiały szkoleniowe dla pedagogów i specjalistów rehabilitacji - publikacje dotyczące orientacji i mobilności oraz umiejętności samodzielnego funkcjonowania

Studium przypadku nr 3: Projekt CARE EU

Pełna nazwa	Mobilność mieszana uczniów C2
Rok rozpoczęcia/zakończenia	październik 2024 r.
Organizator	Projekt Erasmus „Partnership Care”. Niniejsze studium przypadku podsumowuje mobilność szkoleniową CARE – C2 Sardegna , inicjatywę skupiającą się na integracyjnej twórczości artystycznej poprzez pracę z gliną dla osób z dysfunkcją wzroku (VI).

Grupa docelowa	Młodzież z dysfunkcją wzroku, osoby pracujące z młodzieżą, pedagodzy, eksperci ds. osób z dysfunkcją wzroku, eksperci w dziedzinie ceramiki.
Cel studium przypadku (jaki był zamierzony cel? Czy został osiągnięty? Jeśli nie, to dlaczego?)	Wspieranie integracji społecznej i ekspresji artystycznej uczestników z dysfunkcją wzroku poprzez rozwój „międzynarodowego rzemiosła artystycznego”. Program miał na celu połączenie kształcenia pozaformalnego z warsztatami dotykowymi, umożliwiając uczestnikom przejście od kreatywnego pomysłu do fizycznej realizacji dzieła ceramicznego (praca ręczna, glazurowanie i barwienie).
Opis (w jasnej, krok po kroku)	Ustrukturyzowana rotacja między grupą A a grupą B zapewniła, że wszyscy 77 uczestników otrzymało zarówno stymulację teoretyczną i twórczą, jak i czas na praktyczne warsztaty, a zwieńczeniem programu było wręczenie certyfikatów i przeprowadzenie końcowej oceny. W szczególności: Faza 1: Integracja i wprowadzenie (niedziela): Wstępne ćwiczenia integracyjne i zajęcia pozaformalne w hotelu Califfo w celu zbudowania zaufania między zróżnicowanymi grupami. Faza 2: Generowanie pomysłów i wczesne doświadczenia dotykowe (poniedziałek): Podczas gdy jedna grupa uczestniczyła w sesjach „kreatywnego myślenia”, druga rozpoczęła praktyczną pracę z gliną, skupiając się na sensorycznym doświadczaniu materiału. Faza 3: Tworzenie i rozwój umiejętności (wtorek): Pogłębienie pracy. Uczestnicy wykorzystywali swoje zmysły (warsztat „Wykorzystaj swoje zmysły”), aby przekształcić abstrakcyjne pomysły w fizyczne kształty przy wsparciu garncarzy i ekspertów ds. osób z dysfunkcją wzroku. Faza 4: Inspiracja sensoryczna (środa): Wizyta terenowa w „Ogrodzie Dźwięków” (Muzeum Pinuccio Sciola) dostarczyła zewnętrznych bodźców sensorycznych, łącząc wrażenia słuchowe związane z kamieniem i rzeźbą z własnymi pracami z gliny. Faza 5: Dopracowanie i wykończenie (czwartek): Ukończenie projektu „International Artcraft” poprzez glazurowanie i barwienie. Specjalna sesja informacji zwrotnej („Touch and Feel Feedback”) umożliwiła dotykową ocenę postępów. Faza 6: Wymiana doświadczeń zawodowych i ocena (piątek – sobota): Wymiana najlepszych praktyk między międzynarodowymi ekspertami w zakresie poprawy wrażeń dotykowych, a następnie końcowa ocena i refleksja na temat przebiegu procesu uczenia się.
Wpływ, weryfikacja i wnioski – W przypadku sukcesów: jaki był wpływ, w jaki sposób został potwierdzony) – W przypadku wyzwań: jakie przeszkody uniemożliwiły osiągnięcie	Wpływ: Program z powodzeniem stworzył „pomost” między różnymi organizacjami europejskimi. Uczestnicy zgłaszali wzrost pewności siebie w zakresie swoich umiejętności artystycznych oraz poprawę umiejętności interpersonalnych dzięki dynamice grup mieszanych. Walidacja: Walidację osiągnięto poprzez: • Produkt końcowy: Ukończenie prac rzemieślniczych z glazurowanej ceramiki. • Certyfikacja: formalne uznanie nabytych umiejętności.

sukcesu, co poszło nie tak itp.	Uczenie się od siebie nawzajem: Sesje „Dzielenie się najlepszymi praktykami” potwierdziły, że metody stosowane przez Ierfop, Ardmore i inne organizacje zostały skutecznie przekazane trenerom.
Szczegóły dostępu (strona internetowa, dane kontaktowe) oraz opracowane powiązane zasoby (Jakie podręczniki szkoleniowe, wytyczne, arkusze informacyjne, plakaty, zdjęcia, materiały wideo i audio oraz/lub strony internetowe zostały opracowane?)	https://youtu.be/HMILPXfwpg0

Studium przypadku 4: Wycieczka sensoryczna po muzeum

Pełna nazwa	Wycieczka sensoryczna po muzeum pozwala zwiedzającym doświadczać dzieł sztuki poprzez dotyk: jest to podróż do świata sztuki
Rok rozpoczęcia/zakończenia	W trakcie realizacji (zgodne z Konwencją ONZ o prawach osób niepełnosprawnych z 2006 r. oraz „Kluczowymi koncepcjami muzeologii” ICOM).
Organizator	CITISLAB (Laboratorium Rozwiązań Dostępnych i Wielozmysłowych).
Grupa docelowa	* Osoby z niepełnosprawnością wzroku (osoby niewidome i niedowidzące). Osoby z niepełnosprawnością słuchową lub poznawczą. Ogół społeczeństwa („Design for All”) poszukujący wielozmysłowych wrażeń kulturalnych.
Cel studium przypadku (jaki był zamierzony cel? Czy został osiągnięty? Jeśli nie, to dlaczego?)	Zamierzony cel: Przekształcenie muzeum z miejsca, w którym obowiązuje zasada „Nie dotykać”, w przestrzeń, w której „nie wolno nie dotykać”. Celem jest zagwarantowanie prawa do kultury poprzez stworzenie wielu zmysłowych tras zwiedzania (wizualnych, dotykowych i słuchowych), które łączą muzeum z jego kontekstem miejskim i krajobrazowym.

	Osiągnięcie: Tak. Cel został osiągnięty poprzez połączenie fizycznych elementów dotykowych z technologiami interaktywnymi, co pozwala na głębokie „estetyczne zrozumienie” nawet przy braku wzroku.
Opis (w przejrzystej formie krok po kroku)	Analiza kontekstu: Określenie scenariusza – albo „trasy łączącej” między wieloma instytucjami w mieście, albo „trasy obejmującej jedno muzeum”. Recepcja i orientacja: Instalacja zrównoważonych mikroarchitektur (zintegrowany krajobraz) zasilanych panelami słonecznymi. Służą one jako punkty informacyjne, w których zwiedzający mogą ładować urządzenia i zapoznać się z mapą dotykową całej trasy. Wejście do muzeum: Umieszczenie przy wejściu totemu dotykowego lub stołu dotykowego z trójwymiarowym modelem budynku i planem piętra, aby pomóc użytkownikowi w stworzeniu „mapy mentalnej” przestrzeni. Opracowanie trasy zwiedzania: Strategiczne rozmieszczenie konkretnych narzędzi w zależności od znaczenia dzieł sztuki: Stoły/panele dotykowe: do szczegółowego zapoznania się z konkretnymi arcydziełami. Tabliczki dotykowe: służące do szybkiej orientacji i uzyskania podstawowych informacji. Integracja technologiczna: Wykorzystanie aplikacji obsługiwanej przez sygnały nawigacyjne (beacons) lub technologię NFC w celu dostarczania precyzyjnych opisów audio, które prowadzą dłonie podczas eksploracji dotykowej. Dialog kontekstowy: Projektowanie trasy zwiedzania muzeum w taki sposób, aby utrzymać dialog ze światem zewnętrznym (krajobrazy i widoki), zapewniając, że muzeum nie jest „nieprzeniknionym pojemnikiem”, lecz częścią otoczenia
Wpływ, weryfikacja i wnioski	Wpływ: Demokratyzacja sztuki. Zwiedzający nie jest już biernym odbiorcą, lecz autonomicznym odkrywcą, zdolnym do poruszania się po „przestrzeni kontrolowanej”. Tworzy to pomost między fizyczną percepcją a estetyczną oceną. Walidacja: Potwierdzona poprzez zastosowanie przejrzystych grafik i tekstów (łatwych do odczytania) oraz udane wdrożenie „stolików dotykowych” (np. w Muzeum Diecezjalnym w Brescii), które umożliwiają uzyskanie informacji o różnym stopniu szczegółowości (za pomocą kodów QR lub NFC).

Wpływ, weryfikacja i wyciągnięte wnioski – W przypadku sukcesów: jaki był wpływ, w jaki sposób został potwierdzony) - W przypadku wyzwań: jakie przeszkody uniemożliwiły sukces, co poszło nie tak itp.	Czynniki sukcesu: Wielozmysłowość (dotyk + dźwięk + wzrok) wzbogaca proces uczenia się dla wszystkich, nie tylko dla osób z niepełnosprawnościami. Precyzyjne opisy audio są niezbędne do „edukacji dotykowej” i dostarczają kontekstu dla tego, co jest odczuwane. Wyzwania: Główną przeszkodą jest tradycyjna kultura muzealna oparta na „bezpieczeństwie i konserwacji”, która często postrzega dotyk jako zagrożenie. Wniosek jest taki, że dostępność kulturowa jest prawem człowieka, a przy odpowiednim dostosowaniu (narzędzia wielozmysłowe) konserwacja i integracja mogą współistnieć.
Szczegóły dotyczące dostępu (strona internetowa, dane kontaktowe) oraz opracowane powiązane zasoby (Jakie podręczniki szkoleniowe, wytyczne, arkusze informacyjne, plakaty, zdjęcia, materiały wideo i audio oraz/lub strony internetowe zostały opracowane?)	https://citislab.it/itinerari/itinerari-museali/

Studium przypadku 5: Program „Touchdown”

Pełna nazwa	Program taneczny „Touchdown”
Rok rozpoczęcia/zakończenia	2014 – obecnie
Organizator	Touchdown Dance (Wielka Brytania)
Grupa docelowa	Osoby niewidome lub niedowidzące, grupy integracyjne (uczestnicy niewidomi i widzący)
Cel studium przypadku (jaki był zamierzony cel?)	Celem było opracowanie integracyjnej metodologii tańca dostępnej dla osób z dysfunkcją wzroku, eliminującej zależność od demonstracji wizualnej i promującej naukę wielozmysłową.

Czy został osiągnięty? Jeśli nie, to dlaczego?)	Program miał również na celu zwiększenie zaangażowania, pewności siebie i kreatywnej ekspresji. → Cel został pomyślnie osiągnięty, a metoda jest obecnie stosowana na całym świecie.
Opis (w jasnej, krok po kroku)	1. Przedstawienie uczestników i werbalna orientacja w przestrzeni 2. Rozgrzewka skupiona na świadomości ciała i aktywacji zmysłów 3. Nauczanie ruchów za pomocą instrukcji słownych, rytmu i dotyku 4. Wykorzystanie kontaktu dotykowego i pracy w parach 5. Ćwiczenia improwizacyjne oparte na wyobraźni i sygnałach dźwiękowych 6. Zajęcia grupowe rozwijające świadomość przestrzenną i interakcję 7. Sesja refleksji i informacji zwrotnej
Wpływ, weryfikacja i wyciągnięte wnioski – w przypadku sukcesów: jaki był wpływ, w jaki sposób został potwierdzony) - W przypadku wyzwań: jakie przeszkody uniemożliwiły osiągnięcie sukcesu, co poszło nie tak itp.	• Uczestnicy wykazali się większą pewnością siebie, niezależnością i zaangażowaniem • Wykazano, że tańca można skutecznie uczyć bez wizualnej demonstracji • Podkreślono znaczenie jasnej komunikacji werbalnej i informacji zwrotnej dotykowej • Potwierdzono to poprzez warsztaty, opinie uczestników oraz międzynarodową promocję
Opracowano dane dostępne (strona internetowa, dane kontaktowe) oraz powiązane materiały (Jakie podręczniki szkoleniowe, wytyczne, arkusze informacyjne o charakterze technicznym, plakaty, zdjęcia, materiały wideo i audio oraz/lub strony internetowe zostały opracowane?)	Strona internetowa: https://touchdowndance.co.uk Opracowane materiały obejmują: • Wytyczne dotyczące metodologii tańca integracyjnego • Warsztaty szkoleniowe i materiały edukacyjne • Filmy i dokumentacja zajęć • Międzynarodowe sesje poświęcone dzieleniu się wiedzą

Studium przypadku 6: „EU Beyond Access”

Pełna nazwa	„Europe Beyond Access”
-------------	------------------------

Rok rozpoczęcia/zakończenia	2019 – 2023
Organizator	Europejskie konsorcjum organizacji kulturalnych (np. Onassis Stegi, Holland Dance Festival, Skånes Dansteater, Sadler's Wells i inne)
Grupa docelowa	Artyści niepełnosprawni (w tym osoby z dysfunkcją wzroku), profesjonaliści tańca, publiczność, instytucje kulturalne
Cel studium przypadku (jaki był zamierzony cel? Czy został osiągnięty? Jeśli nie, to dlaczego?)	Projekt miał na celu zwiększenie widoczności, możliwości i rozwoju zawodowego artystów z niepełnosprawnościami w dziedzinie tańca i teatru oraz usunięcie barier strukturalnych w sektorze sztuk performatywnych. Skupiał się również na: • wspieranie międzynarodowej kariery tancerzy z niepełnosprawnościami • poprawę dostępności przedstawień i instytucji • budowanie grona odbiorców dla dzieł sprzyjających integracji → Cel został pomyślnie osiągnięty dzięki szeroko zakrojonej współpracy europejskiej i wymiernym wynikom.
Opis (w przejrzystej formie krok po kroku)	Identyfikacja barier w sektorze sztuk performatywnych Wybór i wsparcie artystów niepełnosprawnych oraz ich produkcji Organizacja międzynarodowych przedstawień i tras koncertowych Opracowanie formatów dostępnych dla osób niepełnosprawnych (audiodeskrypcja, wycieczki dotykowe) Szkolenia i wymiana wiedzy między organizacjami partnerskimi Rozwój publiczności i kampanie uświadamiające Ocena i upowszechnianie wyników
Wpływ, weryfikacja i wnioski – w przypadku udanych przypadków: jaki był wpływ, w jaki sposób został on zweryfikowany) -W przypadku wyzwań: jakie przeszkody uniemożliwiły osiągnięcie sukcesu, co poszło nie tak itp.	• Zwiększona widoczność tancerzy z niepełnosprawnościami w całej Europie • Wzmocnienie możliwości zawodowych i mobilności • Wykazano, że taniec integracyjny może charakteryzować się wysoką jakością i mieć znaczenie na arenie międzynarodowej • Potwierdzono to poprzez przedstawienia, zaangażowanie publiczności oraz partnerstwa instytucjonalne

Opracowano informacje dotyczące dostępu (strona internetowa, dane kontaktowe) oraz powiązane materiały (Jakie podręczniki szkoleniowe, wytyczne, arkusze informacyjne o charakterze technicznym, plakaty, zdjęcia, materiały wideo i audio dokumenty i/lub strony internetowe zostały opracowane?)	• Strona internetowa: https://www.europebeyondaccess.com • Opracowane materiały: ○ Raporty i dokumentacja dotyczące sztuk performatywnych sprzyjających włączeniu społecznemu ○ Praktyki związane z przedstawieniami dostępnymi dla wszystkich (audiodeskrypcja, wycieczki dotykowe) ○ Możliwości rozwoju zawodowego dla artystów ○ Międzynarodowa współpraca i wymiana wiedzy
--	--

Studium przypadku 7: Theatre Exit

Pełna nazwa	<i>Teatr EXIT</i> – teatr integracyjny jako przestrzeń ekspresji artystycznej, uczestnictwa społecznego i wzmacniania pozycji społecznej
Rok rozpoczęcia/zakończenia	2016
Organizator	Teatr EXIT to polski teatr integracyjny z siedzibą w Krakowie, założony w 2016 roku przez Macieja Sikorskiego w ramach działalności Katolickiego Stowarzyszenia Osób Niepełnosprawnych i Ich Przyjaciół „Klika”. Wsparcie organizacyjne i finansowe dla działalności Teatru EXIT zapewnia Fundacja Budzenie Pasji. Zespół skupia osoby z różnymi rodzajami i stopniami niepełnosprawności, w tym aktorów z dysfunkcją wzroku, porażeniem mózgowym i niepełnosprawnością intelektualną, a także profesjonalnych artystów i muzyków.
Grupa docelowa	Główną grupą docelową Teatru Exit są osoby z niepełnosprawnościami oraz artyści pełnosprawni współpracujący w ramach wspólnego procesu twórczego, a także szersza publiczność mająca kontakt z praktyką artystyczną opartą na idei inkluzji. W kontekście niniejszego modułu studium przypadku jest szczególnie istotne dla młodych osób z niepełnosprawnością wzroku, osób pracujących z młodzieżą, pedagogów teatralnych, moderatorów oraz pracowników sektora kultury zainteresowanych teatrem dostępnym i zaangażowanym społecznie.
Cel studium przypadku (jaki był zamierzony cel? Czy został osiągnięty? Jeśli nie, to dlaczego?)	Głównym celem Theatre Exit było stworzenie profesjonalnej przestrzeni artystycznej, w której osoby z niepełnosprawnościami i osoby pełnosprawne mogłyby współpracować jako równoprawni twórcy, wykorzystując wysokiej jakości środki teatralne, muzykę na żywo oraz silną reżyserię artystyczną. Inicjatywa miała na celu

	nie tylko produkcję spektakli i filmów, ale także budowę integracyjnej społeczności opartej na wzajemnym wsparciu, godności i uznaniu wewnętrznego potencjału. Cel ten został w dużej mierze osiągnięty. Od momentu powstania Theatre Exit wypracował spójną tożsamość artystyczną, stworzył liczne spektakle i projekty filmów teatralnych oraz udowodnił, że teatr integracyjny może być zarówno ambitny artystycznie, jak i sprzyjać przemianom społecznym. Zespół pokazał również, że osoby z niepełnosprawnościami, w tym te wymagające kompleksowego wsparcia, mogą aktywnie uczestniczyć w wymagającej pracy artystycznej i wnieść znaczący wkład w dziedzinę kultury. Z perspektywy projektu DEAP teatr „Exit” stanowi również ważny przykład ze względu na swoją współpracę w ramach międzynarodowych warsztatów teatralnych organizowanych w Polsce, gdzie praktyka artystyczna oparta na inkluzywności stała się przestrzenią wymiany międzykulturowej, nauki i wzmacniania pozycji.
Opis (w przejrzystej formie krok po kroku)	Działalność Theatre Exit opiera się na starannie ustrukturyzowanym, a jednocześnie głęboko ludzkim procesie artystycznym. Po pierwsze, firma tworzy integracyjne środowisko pracy, w którym aktorzy z niepełnosprawnościami i bez nich współpracują jako członkowie jednego zespołu artystycznego. Nie chodzi tu o dzielenie uczestników według ich możliwości, ale o rozpoznawanie i wykorzystywanie mocnych stron, talentów oraz sposobów wyrażania się każdej osoby. Po drugie, proces twórczy opiera się na profesjonalnie zaprojektowanych produkcjach teatralnych. Theatre Exit tworzy spektakle i filmy łączące grę aktorską na żywo, muzykę na żywo, teatr cieni, symbolikę obrazową oraz poruszającą, emocjonalną narrację. Środki artystyczne nie są upraszczane ze względu na dostępność, lecz raczej na nowo przemyślane, tak aby różni wykonawcy mogli wnieść swój autentyczny wkład. Po trzecie, zespół pielęgnuje głębokie relacje międzyludzkie w ramach grupy. Zespół jest nie tylko zespołem produkcyjnym, ale także wspierającą społecznością, w której uczestnicy towarzyszą sobie nawzajem w codziennym życiu artystycznym i osobistym. Ten wymiar relacyjny ma kluczowe znaczenie dla inkluzywnej filozofii teatru. Po czwarte, Theatre Exit rozszerza oddziaływanie każdego wydarzenia artystycznego poza samą przedstawienie. Po spektaklach i pokazach twórcy regularnie angażują publiczność w rozmowy, refleksję i dialog, umożliwiając widzom lepsze zrozumienie tematyki dzieła oraz wartości inkluzywnej współpracy artystycznej. W niektórych przypadkach organizowane są również warsztaty, dzięki czemu publiczność staje się częścią procesu twórczego i edukacyjnego. Wreszcie teatr zaprasza do współpracy profesjonalnych artystów z różnych dyscyplin artystycznych i przywiązuje dużą wagę do spójności wizualnej i symbolicznej swoich produkcji, plakatów oraz materiałów komunikacyjnych. Wzmacnia to przesłanie, że sztuka inkluzywna nie jest praktyką marginalną, lecz poważnym i cennym wkładem w życie kulturalne.

Wpływ, potwierdzenie skuteczności i wyciągnięte wnioski	Wpływ teatru „Exit” można zaobserwować na kilku powiązanych ze sobą poziomach: artystycznym, społecznym, edukacyjnym i osobistym. Na poziomie artystycznym teatr udowodnił, że spektakle integracyjne mogą zachować wysoką jakość estetyczną i profesjonalną, pozostając jednocześnie zakorzenionymi w dostępności i znaczeniu społecznym. Wykorzystanie teatru cieni, muzyki na żywo i symbolicznej narracji stworzyło charakterystyczny język artystyczny, który jest zarówno przystępny, jak i silny emocjonalnie. Na poziomie społecznym Theatre Exit podważył stereotypy dotyczące niepełnosprawności, przedstawiając aktorów z niepełnosprawnościami jako pełnoprawnych partnerów artystycznych, a nie biernych beneficjentów wsparcia. Pomogło to zmienić postrzeganie widzów i sprzyjało większej otwartości na inkluzywność w kulturze. Na poziomie osobistym udział w działalności teatru pomógł wykonawcom w budowaniu pewności siebie, umiejętności komunikacyjnych, ekspresji emocjonalnej oraz poczucia przynależności. Dla aktorów z niepełnosprawnościami z teatru „”, w tym osób z niepełnosprawnością wzrokową, teatr stał się przestrzenią widoczności, sprawczości i znaczącego wkładu. Z edukacyjnego punktu widzenia przypadek ten potwierdza, że teatr inkluzywny działa najlepiej, gdy dostępność traktowana jest nie jako techniczny dodatek, ale jako podstawowa zasada artystyczna i relacyjna. Pokazuje on również, że wsparcie i autonomia muszą iść w parze: uczestnicy powinni otrzymywać potrzebne im wskazówki, ale zawsze w sposób wzmacniający ich niezależność i godność. Ważną lekcją jest to, że inkluzja w teatrze wymaga czasu, zaufania i konsekwencji. Doskonałe efekty artystyczne pojawiają się, gdy uczestnicy są traktowani poważnie, oczekiwania pozostają wysokie, a środowisko opiera się na wzajemnym szacunku, a nie na litości czy nadmiernej opiece.
Wpływ, weryfikacja i wyciągnięte wnioski – W przypadku sukcesów: jaki był wpływ, w jaki sposób został potwierdzony) - W przypadku wyzwań: jakie przeszkody uniemożliwiły sukces, co poszło nie tak itp.	Sukces teatru „Exit” można potwierdzić poprzez jego nieprzerwaną działalność od 2016 roku, liczbę i różnorodność jego produkcji, ciągłość działania zespołu artystycznego oraz zaangażowanie publiczności wywołane przedstawieniami, pokazami filmowymi i dyskusjami po spektaklach. Teatr stworzył rozpoznawalny model inkluzywnej praktyki artystycznej w Polsce i rozszerzył swój wpływ poprzez filmy, warsztaty i dialog publiczny. Jego wartość znajduje również potwierdzenie pod względem jakościowym poprzez widoczność, jaką zapewnia wykonawcom z niepełnosprawnościami, emocjonalną i refleksyjną reakcję publiczności oraz zdolność do utrzymywania znaczącej współpracy między artystami o różnym pochodzeniu i różnych możliwościach. W kontekście DEAP współpraca w ramach międzynarodowych warsztatów w Polsce dodatkowo potwierdza jego znaczenie jako inspirującej praktyki w zakresie inkluzywnej edukacji artystycznej. Jeśli chodzi o wyzwania: jakie przeszkody uniemożliwiły osiągnięcie sukcesu, co poszło nie tak itp.? Jednym z wyzwań strukturalnych jest brak stałej, stabilnej siedziby przez większą część istnienia teatru. Praca w różnych przestrzeniach mogła powodować trudności

	logistyczne i organizacyjne. Teatr integracyjny wymaga również znacznego zaangażowania emocjonalnego, organizacyjnego i finansowego, zwłaszcza gdy jednocześnie uwzględnia się zróżnicowane potrzeby w zakresie dostępności oraz profesjonalne standardy artystyczne. Kolejne wyzwanie dotyczy szerszego kontekstu społecznego: stereotypy dotyczące niepełnosprawności oraz częste niedocenywanie sztuki integracyjnej mogą utrudniać pozyskiwanie funduszy, uznania i widoczności w głównym nurcie. Niemniej jednak wydaje się, że Theatre Exit pokonał te bariery dzięki konsekwencji, jakości artystycznej oraz współpracy opartej na misji.
Szczegóły dotyczące dostępności (strona internetowa, dane kontaktowe) oraz opracowane powiązane zasoby (Jakie podręczniki szkoleniowe, wytyczne, arkusze informacyjne o charakterze technicznym, plakaty, zdjęcia, materiały wideo i audio oraz/lub strony internetowe zostały opracowane?)	Z Theatre Exit można skontaktować się za pośrednictwem oficjalnych kanałów komunikacyjnych oraz bezpośrednio z zespołem. Organizacja prowadzi aktywną działalność w Internecie, udostępniając informacje o przedstawieniach, projektach i bieżących działaniach. Strona internetowa: https://teatrexit.pl/ Facebook: https://www.facebook.com/teatrexit/ Osoby kontaktowe: - Maciej Sikorski – dyrektor / dyrektor artystyczny / założyciel teatru m.sikorski@teatrexit.pl +48 530 719 801 - Kamil Padlikowski – rzecznik prasowy kamil.padlikowski@gmail.com +48 534 185 122 - Paweł Rajda – webmaster pjrajda@teatrexit.pl Teatr Exit opracował szereg zasobów artystycznych i edukacyjnych wspierających jego integracyjne podejście, w tym: - spektakle teatralne na żywo łączące teatr cieni, grę aktorską i muzykę - produkcje filmów teatralnych o silnej strukturze narracyjnej i symbolicznej - dyskusje z publicznością po spektaklach - formaty oparte na warsztatach, łączące twórczość artystyczną z aktywnym udziałem uczestników - materiały audiowizualne dostępne online (nagrania, interpretacje poetyckie, filmy dokumentalne) - materiały komunikacji wizualnej (plakaty, treści promocyjne) o silnej i spójnej tożsamości artystycznej Zasoby te stanowią cenne źródło inspiracji dla pedagogów i praktyków zajmujących się sztuką integracyjną i mogą służyć jako przykłady tego, jak połączyć artystyczną doskonałość, dostępność i oddziaływanie społeczne w ramach jednego zintegrowanego modelu.

--	--

Studium przypadku 8: Extant Theatre

Pełna nazwa	Extant Theatre Company – wiodąca praktyka w zakresie teatru sensorycznego i dostępnego dla uczestników z dysfunkcją wzroku
Rok rozpoczęcia/zakończenia	1997 – obecnie
Organizator	Extant Theatre to wiodąca brytyjska profesjonalna grupa artystyczna zajmująca się tworzeniem spektakli teatralnych przez i dla artystów z dysfunkcją wzroku. Założona w 1997 roku organizacja koncentruje się na rozwijaniu innowacyjnych i integracyjnych praktyk teatralnych, które podważają tradycyjną dominację elementów wizualnych w przedstawieniach. Extant działa na styku sztuki, dostępności i edukacji, realizując spektakle, programy szkoleniowe oraz oparte na badaniach metodologie, które wspierają udział osób z dysfunkcją wzroku w sektorze sztuki. Zespół z siedzibą w współpracuje z teatrami, instytucjami kulturalnymi i pedagogami w całej Wielkiej Brytanii oraz na arenie międzynarodowej.
Grupa docelowa	Główną grupą docelową Extant Theatre są artyści, wykonawcy i uczestnicy z dysfunkcją wzroku, od młodzieży po osoby dorosłe. Organizacja współpracuje również z pedagogami, moderatorami i pracownikami sektora kultury, wspierając ich w rozwijaniu praktyk sprzyjających integracji. W kontekście projektu DEAP niniejsze studium przypadku jest szczególnie istotne dla: • młodzież z niepełnosprawnością wzroku • osoby pracujące z młodzieżą i animatorów teatralnych • pedagogów stosujących metody teatru sensorycznego • organizacje zainteresowane dostępnością w sztuce i kulturze
Cel studium przypadku (jaki był zamierzony cel? Czy został osiągnięty? Jeśli nie, to dlaczego?)	Głównym celem Extant Theatre jest stworzenie równych szans dla osób z niepełnosprawnością wzroku w dziedzinie sztuk performatywnych, zarówno jako twórców, jak i widzów. Organizacja dąży do usunięcia barier

	utrudniających uczestnictwo poprzez opracowywanie innowacyjnych metod teatru dostępnego, wykraczających poza tradycyjne adaptacje. Obejmuje to redefinicję teatru poprzez podejścia sensoryczne, oparte na dźwięku i immersyjne, zapewniające osobom z dysfunkcją wzroku możliwość pełnego zaangażowania się w procesy artystyczne i wnoszenia do nich wkładu. Cel ten został pomyślnie osiągnięty i jest stale rozwijany. Extant stał się uznanym liderem w dziedzinie teatru dostępnego, wywierając wpływ zarówno na praktykę artystyczną, jak i standardy dostępności w sektorze kultury. Poprzez swoje produkcje, programy szkoleniowe i inicjatywy badawcze organizacja wykazała, że teatr inkluzywny może być zarówno nowatorski pod względem artystycznym, jak i wywierać wpływ społeczny.
Opis (w jasnej, krok po kroku)	Działalność Extant Theatre opiera się na kompleksowym i zintegrowanym podejściu do przedstawień integracyjnych. Po pierwsze, organizacja tworzy spektakle teatralne, które od samego początku są projektowane z myślą o dostępności. Zamiast dostosowywać gotowe przedstawienia, dostępność jest wbudowana w sam proces twórczy. Obejmuje to wykorzystanie audiodeskrypcji jako narzędzia twórczego, przestrzennego projektowania dźwięku oraz technik opowiadania historii angażujących zmysły. Po drugie, Extant realizuje ustrukturyzowane programy szkoleniowe dla uczestników z dysfunkcją wzroku. Programy te koncentrują się na rozwijaniu umiejętności aktorskich, ruchowych, głosowych oraz orientacji przestrzennej, jednocześnie wspierając pewność siebie i rozwój zawodowy. Uczestnicy są zachęceni do odkrywania własnego języka artystycznego i odgrywania aktywnej roli w procesie twórczym. Po trzecie, organizacja opracowuje i promuje innowacyjne metodologie, takie jak „teatr sensoryczny” i „estetyka dostępności”, w których dostępność staje się częścią ekspresji artystycznej, a nie zewnętrznym dodatkiem. Podejście to podważa tradycyjne hierarchie w teatrze i otwiera nowe możliwości dla przedstawień integracyjnych. Po czwarte, Extant angażuje się w działania badawcze i wymianę wiedzy. Zespół współpracuje z uniwersytetami, instytucjami kulturalnymi i praktykami w celu opracowywania i rozpowszechniania najlepszych praktyk w zakresie teatru dostępnego. Prowadzi również szkolenia dla profesjonalistów teatralnych, wspierając cały sektor w dążeniu do większej inkluzywności. Wreszcie Extant dba o to, by jego działania docierały do zróżnicowanej publiczności poprzez przedstawienia, warsztaty i działania angażujące społeczeństwo. Przyczynia się to do podnoszenia świadomości i zmiany postrzegania niepełnosprawności wzrokowej w sztuce.

Wpływ, weryfikacja i wyciągnięte wnioski	Wpływ teatru Extant można zaobserwować na wielu poziomach: innowacji artystycznej, integracji społecznej oraz transformacji całej branży. Na poziomie artystycznym Extant opracował nowe formy teatru, które podważają dominację percepcji wzrokowej i poszerzają język przedstawień. Dzięki włączeniu dźwięku, dotyku i świadomości przestrzennej do sedna ekspresji teatralnej organizacja stworzyła charakterystyczny i wpływowy model teatru sensorycznego. Na poziomie społecznym Extant znacznie zwiększył widoczność i udział artystów z niepełnosprawnością wzroku. Pokazał, że osoby z niepełnosprawnością wzroku mogą nie tylko uczestniczyć w teatrze, ale także przewodzić, wprowadzać innowacje i kształtować praktyki artystyczne. Na poziomie edukacyjnym organizacja przyczyniła się do rozwoju metodologii inkluzywnych, które można stosować w warsztatach, programach szkoleniowych oraz w kontekście pracy z młodzieżą. Jej działalność stanowi cenną inspirację dla projektów takich jak DEAP, szczególnie w odniesieniu do wzmacniania pozycji, autonomii i twórczego uczestnictwa. Kluczową lekcją jest to, że dostępność nie powinna być traktowana jako wymóg techniczny, ale jako szansa twórcza. Gdy dostępność zostaje włączona do procesu artystycznego, wzbogaca doświadczenie wszystkich uczestników i widzów.
Wpływ, weryfikacja i wnioski – W przypadku sukcesów: jaki był wpływ, w jaki sposób został on potwierdzony - W przypadku wyzwań: jakie przeszkody uniemożliwiły osiągnięcie sukcesu, co poszło nie tak itp.	W przypadku sukcesów: jaki był wpływ, w jaki sposób został potwierdzony? Sukces teatru Extant Theatre potwierdza jego długoletnią działalność, uznanie za wiodącą organizację w dziedzinie teatru dostępnego w Wielkiej Brytanii oraz jego wpływ zarówno na praktyki artystyczne, jak i instytucjonalne. Organizacja zrealizowała liczne produkcje, programy szkoleniowe i nawiązała partnerstwa, wykazując trwałość i trafność swojego podejścia. Jej metody zostały przyjęte i są wykorzystywane przez inne organizacje, co potwierdza jej rolę jako pioniera w dziedzinie teatru inkluzywnego i sensorycznego. Wpływ ten jest również widoczny w zwiększonym udziale osób z dysfunkcją wzroku w sztukach scenicznych oraz w rosnącej świadomości na temat dostępności w tej branży. Jeśli chodzi o wyzwania: jakie przeszkody uniemożliwiły osiągnięcie sukcesu, co poszło nie tak itp.? Jednym z głównych wyzwań, przed którymi stoi Extant Theatre, są szersze bariery strukturalne w sektorze kultury, w tym ograniczone finansowanie sztuki integracyjnej oraz utrzymujące się tradycyjne, zorientowane na wizualność podejście do teatru. Ponadto wdrażanie innowacyjnych praktyk w zakresie dostępności wymaga czasu, zasobów i ciągłych szkoleń, co może ograniczać skalowalność. Istnieje również ciągła potrzeba znalezienia równowagi między eksperymentowaniem artystycznym a wymogami dostępności.

	Pomimo tych wyzwań Extant z powodzeniem pokonał te bariery, realizując swoją misję, nawiązując partnerstwa i nieustannie rozwijając swoje metody.
Szczegóły dotyczące dostępu (strona internetowa, dane kontaktowe) oraz opracowane powiązane zasoby (Jakie podręczniki szkoleniowe, wytyczne, arkusze informacyjne o charakterze technicznym, plakaty, zdjęcia, materiały wideo i audio oraz/lub strony internetowe zostały opracowane?)	Strona internetowa: https://extant.org.uk/ Teatr Extant opracował szeroki wachlarz zasobów wspierających praktykę teatru integracyjnego i sensorycznego, w tym: • profesjonalne produkcje teatralne zaprojektowane z uwzględnieniem dostępności • programy szkoleniowe i warsztaty dla uczestników z dysfunkcją wzroku • zestawy narzędzi i ramy metodologiczne dla teatru integracyjnego • wyniki badań i publikacje dotyczące dostępności w sztukach scenicznych • materiały edukacyjne dla prowadzących i pracowników sektora kultury • wydarzenia angażujące społeczeństwo oraz inicjatywy służące dzieleniu się wiedzą Zasoby te stanowią cenne wskazówki dla pedagogów i praktyków pragnących wdrażać podejścia oparte na teatrze integracyjnym i mogą być bezpośrednio wykorzystywane w projektach takich jak DEAP.

Studium przypadku nr 9: Polo Tattile Multimediale

Pełna nazwa	Polo Tattile Multimediale (<i>Multimedialne Centrum Dotykowe</i>), w tym Museo Tattile „Borges” (<i>Muzeum Dotykowe „Borges”</i>), stworzone przez Stamperia Regionale Braille (<i>Regionalna Drukarnię Braille’a</i>) w Katanii
Rok rozpoczęcia/zakończenia	<i>Centrum multimedialne Polo Tattile Multimediale</i> zostało otwarte w marcu 2008 r. W 2011 r. uruchomiono w nim <i>mobilne centrum Polo Tattile Itinerante</i> przy wsparciu Regione Siciliana (<i>władz regionalnych Sycylii</i>).
Organizator	Stamperia Regionale Braille ETS (<i>Regionalna Drukarnia Braille’a – podmiot trzeciego sektora</i>) – Unione Italiana dei Ciechi (<i>Włoski Związek Niewidomych</i>), Katania Telefon: +39 095500177
Grupa docelowa	Inicjatywa ta jest wyraźnie skierowana nie tylko do osób niewidomych i niedowidzących, ale także do osób widzących, szkół i ogółu społeczeństwa. Jest to jedna z jej najsilniejszych cech:

	nie jest to usługa odizolowana, lecz wspólne środowisko kulturowe zaprojektowane w celu wspierania dostępności, świadomości i integracji społecznej poprzez wielozmysłową praktykę muzealną.
Cel studium przypadku (jaki był zamierzony cel? Czy został osiągnięty? Jeśli nie, to dlaczego?)	Zamierzonym celem było rozszerzenie działalności Stamperia Regionale Braille (<i>Regionalnej Drukarni Braille'a</i>) poza usługi produkcyjne oraz stworzenie kulturowo-społecznego punktu spotkań służącego wiedzy, świadomości, informacji i integracji. Strony poświęcone zwiedzaniu z przewodnikiem opisują to doświadczenie jako zachęcające do refleksji nad niepełnosprawnością wzrokową oraz integracją kulturową i społeczną. Museo Tattile „Borges” (<i>Muzeum Dotykowe „Borges”</i>) dodaje bardziej konkretny cel: umożliwienie dostępu do sztuki, zabytków i piękna poprzez dotyk, obiekty opatrzone etykietami w alfabecie Braille'a oraz modele trójwymiarowe, w tym zabytki Sycylii.
Opis (w przejrzystej formie krok po kroku)	Polo Tattile Multimediale (Multimedialne Centrum Dotykowe) w Katanii zostało otwarte w 2008 roku jako naturalne przedłużenie wieloletniej działalności Stamperia Regionale Braille (Regionalnej Drukarni Braille'a) na rzecz społecznej i kulturowej integracji osób niewidomych i niedowidzących. W ramach dotychczasowej działalności zajmowano się już transkrypcją tekstów na alfabet Braille'a, dużą czcionką oraz w formatach elektronicznych, a także opracowywaniem rozwiązań projektowych zapewniających dostępność oraz specjalistycznych zasobów muzealnych. Inicjatywa ta została uruchomiona jako stałe centrum kultury i dostępności w zabytkowym XVIII-wiecznym budynku przy Via Etnea. Pierwsza faza inicjatywy polegała na stworzeniu przestrzeni, która funkcjonowałaby jednocześnie jako miejsce kulturalne, centrum dostępności oraz punkt styku wiedzy i różnorodności. Od samego początku organizator postrzegał Polo (Centrum) nie tylko jako muzeum, ale jako szerszy ekosystem, w którym dostęp do sztuki, informacji i zasobów wspomagających można połączyć w ramach wspólnego środowiska otwartego zarówno dla osób z dysfunkcją wzroku, jak i widzących. Drugi etap polegał na zorganizowaniu doświadczenia zwiedzających wokół prowadzonego z przewodnikiem dostępu do różnych obszarów tematycznych. Z materiałów informacyjnych organizatora wynika, że Polo obejmuje Museo Tattile „Borges” (Muzeum Dotykowe „Borges”), salę wystawową Frammenti di Luce (Fragmenty Światła), Giardino Sensoriale (Ogród Sensoryczny) oraz Bar al Buio (Bar w Ciemności), tworząc w ten sposób progresywną trasę wielozmysłową, a nie pojedynczą, odizolowaną salę wystawową. Taka organizacja typu „ ” przekształca wizytę w wielowarstwowe doświadczenie, w którym eksploracja dotykowa, świadomość sensoryczna, mediacja kulturowa oraz praktyczna wiedza na temat dostępności są ze sobą powiązane. Trzeci etap skupiał się na dotykowym przekazie sztuki i dziedzictwa kulturowego. W Museo Tattile „Borges” (Muzeum Dotykowe „Borges”) zwiedzający mogą zapoznać się z dziełami i modelami wykonanymi przez Stamperia Regionale Braille (Regionalną Drukarnię Braille'a), w tym z dotykowymi odwzorowaniami najważniejszych zabytków i miejsc dziedzictwa kulturowego, takich jak Teatro Massimo Bellini (Opera Belliniego) w Katanii, Valle dei Templi (Dolina Świątyń) w Agrigento, Stonehenge, Koloseum oraz inne kulturowe atrakcje. W ten sposób muzeum przekształca dziedzictwo oparte na wrażeniach wizualnych w doświadczenie dostępne poprzez dotyk, percepcję przestrzenną oraz interpretację z przewodnikiem. W czwartym etapie rozszerzono edukacyjny i praktyczny wymiar tego doświadczenia poprzez salę wystawową „Frammenti di Luce” (Fragmenty światła). Według organizatora przestrzeń ta oferuje szeroki wachlarz narzędzi wspierających samodzielność osób niewidomych i niedowidzących, w tym książki, pomoce dydaktyczne, urządzenia ułatwiające samodzielność osobistą i domową, gry oraz sprzęt informatyczny. Salon wystawowy został pomyślany nie tylko jako przestrzeń wystawowa, ale także jako miejsce, w którym nauczyciele, rodzice i osoby z

	dysfunkcją wzroku mogą odkrywać, testować i korzystać z materiałów wspomagających. Znacząco poszerza to zakres inicjatywy, wykraczając poza sam dostęp do kultury i obejmując praktyczne wsparcie w zakresie edukacji oraz codziennej samodzielności. Piąty etap polegał na ugruntowaniu pozycji Polo (Centrum) jako rozwijającej się platformy kulturalnej. Najnowsze materiały opracowane przez organizatora dokumentują otwarcie dodatkowych przestrzeni, takich jak Sala Frazzetto (Sala Frazzetto), poświęcona współczesnej sztuce dotykowej. Świadczy to o tym, że oferta muzeum z czasem uległa rozszerzeniu, a instytucja nieustannie wzbogaca swoją kolekcję dotykową o nowe dzieła uznawane za szczególnie odpowiednie do odbioru dotykowego ze względu na ich formy, faktury i detale. Szósty etap rozszerzył inicjatywę poza stałą siedzibę poprzez programy publiczne i działania informacyjne. Organizator informuje o cyklicznych wydarzeniach, takich jak „Una Domenica al Museo” (Niedziela w muzeum), a od 2011 roku – o utworzeniu „Polo Tattile Itinerante” (Wędrownego Centrum Dotykowego), uruchomionego w odpowiedzi na pozytywne opinie zwiedzających. Świadczy to o tym, że projekt przekształcił się ze stałego centrum w szerszy model upowszechniania i angażowania społeczeństwa w zakresie kultury dostępnej dla wszystkich. Ogólnie rzecz biorąc, Polo Tattile Multimediale (Multimedialne Centrum Dotykowe) można opisać jako zintegrowany model dostępności i mediacji kulturowej, w którym dotykowa interpretacja dziedzictwa, środowiska wielozmysłowe, technologie wspomagające oraz podnoszenie świadomości społecznej są połączone w spójnych i stałych ramach instytucjonalnych.
Wpływ, weryfikacja i wnioski - W przypadku sukcesów: jaki był wpływ, w jaki sposób został on potwierdzony) – W przypadku wyzwań: jakie przeszkody uniemożliwiły sukces, co poszło nie tak itp.	Inicjatywa wykazuje wpływ na wielu poziomach: dostępu do kultury, wsparcia edukacyjnego oraz świadomości społecznej. Na poziomie dostępności kulturowej muzeum dotykowe umożliwia osobom niewidomym i niedowidzącym dostęp do dziedzictwa artystycznego i architektonicznego poprzez dotyk, eksplorację przestrzeni oraz mediację z przewodnikiem. Stanowi to przejście od pasywnych środków zapewniania dostępności do aktywnej i autonomicznej formy uczestnictwa w kulturze. Na poziomie edukacyjnym integracja materiałów tiflodydaktycznych (<i>materiałów przeznaczonych do edukacji osób niewidomych i niedowidzących</i>) oraz technologii wspomagających w ramach tego samego środowiska rozszerza wpływ wykraczający poza samą wizytę w muzeum. Dostępność narzędzi do nauki, orientacji i codziennej samodzielności wspiera zarówno użytkowników, jak i specjalistów, takich jak nauczyciele, pedagodzy i rodziny, tworząc szerszy ekosystem wsparcia i transferu wiedzy. Trzeci poziom oddziaływania dotyczy świadomości i postrzegania społecznego. Otwierając to doświadczenie dla zróżnicowanej publiczności, Polo (Centrum) ułatwia spotkania między osobami z dysfunkcją wzroku a widzącymi gośćmi, przyczyniając się do bardziej inkluzywnego rozumienia niepełnosprawności oraz do redukcji stereotypów. Wielozmysłowy charakter tego doświadczenia pozwala widzącym użytkownikom zaangażować się w niewizualne sposoby postrzegania, wzmacniając empatię i świadomość. Potwierdzeniem oddziaływania jest długoterminowa ciągłość inicjatywy, działającej od 2008 roku, rozszerzenie jej działalności, w tym uruchomienie wersji objazdowej w 2011 roku, oraz ciągłe wzbogacanie zbiorów i usług. Organizator wyraźnie wskazuje na pozytywne opinie odwiedzających jako czynnik napędzający dalszy rozwój. Nie zidentyfikowano jednak żadnej szczegółowej publicznej dokumentacji dotyczącej ilościowych wskaźników oddziaływania ani formalnych zewnętrznych raportów z oceny. Głównym wnioskiem jest to, że dostępność może stać się centralną metodologią kulturową, gdy zostanie zintegrowana z projektem doświadczenia i wsparta ciągłością instytucjonalną. Połączenie mediów dotykowych, zasobów edukacyjnych i technologii wspomagających tworzy model inkluzywnej infrastruktury kulturalnej, który można powielać. Drugi wniosek dotyczy

	znaczenia połączenia dostępu do kultury z praktycznymi narzędziami zapewniającymi autonomię, co pozwala rozszerzyć wpływ poza sferę kultury. Głównym ograniczeniem jest ograniczona dostępność publicznie dostępnych danych ewaluacyjnych, co zmniejsza możliwość porównywania wyników i wykazania wpływu w ujęciu ilościowym. Przyszły rozwój zyskałby na ustrukturyzowanym gromadzeniu danych dotyczących profili odwiedzających, efektów uczenia się oraz długoterminowego zaangażowania.
Szczegóły dotyczące dostępu (strona internetowa, dane kontaktowe) oraz opracowane powiązane zasoby (Jakie podręczniki szkoleniowe, wytyczne, arkusze informacyjne o charakterze technicznym, plakaty, zdjęcia, materiały wideo i audio oraz/lub strony internetowe zostały opracowane?)	Dostęp zapewniony jest za pośrednictwem dedykowanych stron internetowych Polo Tattile (<i>Centrum Dotykowe</i>) oraz Stamperia Regionale Braille (<i>Regionalna Drukarnia Braille'a</i>), z możliwością rezerwacji telefonicznej i rezerwacji wizyt online. Zasoby publicznie dostępne obejmują samą stronę internetową, strony poświęcone wizytom z przewodnikiem, galerie zdjęć, opisy muzeum dotykowego, opisy salonu wystawowego oraz katalog pomocy ułatwiających dostęp. Strona poświęcona sali wystawowej dokumentuje również wewnętrzne prace nad opracowywaniem i testowaniem materiałów tiflodydaktycznych (<i>narzędzi edukacyjnych dla osób niewidomych i niedowidzących</i>) oraz materiałów tiflotechnicznych (<i>narzędzi technicznych i wspomagających dla osób niewidomych i niedowidzących</i>), takich jak globusy, mapy dotykowe, tabliczki do pisanja alfabetem Braille'a, pomoce matematyczne, gry edukacyjne oraz technologie wspomagające.

Studium przypadku 10: Laboratoria Sztuki na rzecz Integracji

Pełna nazwa	Laboratoria sztuk performatywnych na rzecz integracji (<i>laboratoria teatru zintegrowanego, ekspresji ruchowej i chóru</i>), realizowane w ramach projektu Non vedo differenze. Benessere e autonomia („Nie widzę różnic. Dobrostan i autonomia”)
Rok rozpoczęcia/zakończenia	2017 – obecnie
Organizator	Istituto dei Ciechi – Opere Riunite „I. Florio e F. ed A. Salamone” (<i>Instytut dla Niewidomych – Zjednoczone Instytucje „I. Florio oraz F. i A. Salamone”</i>), Palermo Adres: Via Angiò 27, 90142 Palermo, Włochy E-mail: info@istciechipalermo.it Telefon: +39 091 540324 Strona internetowa: www.istciechipalermo.it

Grupa docelowa	Laboratorium jest wyraźnie skierowane do osób z niepełnosprawnością wzroku w każdym wieku, zapisanych do instytutu. Instytut zaznacza również, że do 30% beneficjentów mogą stanowić osoby z niepełnosprawnością wzroku, które nie są zapisane do tej placówki.
Cel studium przypadku (jaki był zamierzony cel? Czy został osiągnięty? Jeśli nie, to dlaczego?)	Inicjatywa miała na celu promowanie rozwoju osobistego, autonomii i integracji społecznej osób z niepełnosprawnością wzroku poprzez zintegrowany zestaw warsztatów sztuk performatywnych łączących teatr, ekspresję ruchową i ekspresję głosową. Program został opracowany w celu wzmocnienia komunikacji, ekspresji emocjonalnej, świadomości ciała oraz kompetencji relacyjnych poprzez aktywację kanałów niewizualnych, takich jak ruch, głos, rytm i gest. Miał on również na celu zrekompensowanie ograniczeń w uczeniu się opartym na naśladowaniu poprzez zapewnienie ustrukturyzowanego środowiska sprzyjającego uczeniu się opartemu na doświadczeniu i zaangażowaniu ciała. Inicjatywa została pomyślnie wdrożona w ramach programu edukacyjnego i rehabilitacyjnego instytutu.
Opis (w przejrzystej formie krok po kroku)	Inicjatywa została opracowana w ramach projektu „Non vedo differenze. Benessere e autonomia” („Nie widzę różnic. Dobrostan i autonomia”) jako zintegrowana ścieżka sztuk performatywnych łącząca teatr, ekspresję ruchową i praktykę chóralną. Trzy warsztaty zostały zaprojektowane jako uzupełniające się środowiska zajmujące się różnymi wymiarami komunikacji niewizualnej i rozwoju osobistego. Program opiera się na wspólnym założeniu metodologicznym: w sytuacji braku naśladowania wzrokowego osoby z dysfunkcją wzroku potrzebują ustrukturyzowanych możliwości rozwijania kompetencji ekspresyjnych, relacyjnych i percepcyjnych poprzez alternatywne kanały, takie jak ruch, głos i interakcja oparta na ciele. Laboratorio espressione del corpo (<i>Laboratorium Ekspresji Ciała</i>) skupia się na ciele jako podstawowym narzędziu percepcji i komunikacji. Zajęcia koncentrują się na ruchu pod kierunkiem prowadzącego, eksploracji przestrzeni i świadomości sensorycznej, umożliwiając uczestnikom budowanie świadomej relacji z własnym ciałem w przestrzeni. Dzięki sygnałom dotykowym, rytmowi i ćwiczeniom fizycznym uczestnicy rozwijają koordynację, postawę, równowagę oraz umiejętność orientacji w przestrzeni i fizycznej oraz ekspresyjnej interakcji z innymi. Laboratorio dell’arte del coro (<i>Laboratorium Sztuki Chóralnej i Ekspresji Wokalnej</i>) zajmuje się głosem jako narzędziem tożsamości, komunikacji i spójności grupy. Poprzez techniki oddechowe, ćwiczenia wokalne i wspólne śpiewanie uczestnicy uczą się modulować głos, rozpoznawać rytm i synchronizować się z innymi. Praca chóralna tworzy silne poczucie przynależności, ponieważ poszczególne głosy składają się na wspólne brzmienie, wzmacniając umiejętność słuchania, wyczuwanie rytmu i wzajemne dostosowywanie się. Laboratorio dell’arte teatrale (<i>Laboratorium Sztuki Teatralnej</i>) integruje te elementy w ramach ustrukturyzowanej dramatyzacji. Teatr służy jako przestrzeń do konstruowania narracji, interpretacji ról i wyrażania emocji. Uczestnicy angażują się w opowiadanie historii, odgrywanie ról i dialog, ucząc się zarządzać komunikacją w interakcji z innymi. Szczególny nacisk kładzie się na gestykulację i ekspresję społeczną, które są przedmiotem wyraźnego treningu ze względu na ograniczone możliwości uczenia się przez obserwację. Kluczową cechą programu jest stopniowa integracja trzech laboratoriów. Ruch rozwijany w ramach ekspresji ciała wspiera prezencję sceniczną w teatrze; trening wokalny poprawia komunikację i występy; interakcja teatralna wzmacnia zarówno ekspresję ciała, jak i ekspresję głosową. Tworzy to spójną ścieżkę uczenia się, w ramach której umiejętności są przenoszone i utrwalane w różnych kontekstach.

	Laboratoria funkcjonują również jako ustrukturyzowane środowiska społeczne. Uczestnicy muszą współpracować, przestrzegać harmonogramu, czekać na swoją kolej i dostosowywać się do dynamiki grupy. Dzięki temu zajęcia mają nie tylko charakter artystyczny, ale są również głęboko edukacyjne, ponieważ symulują rzeczywiste wzorce interakcji w ramach kontrolowanego i sprzyjającego środowiska. Ogólnie rzecz biorąc, inicjatywę tę można opisać jako wielozmysłowy, oparty na doświadczeniu cielesnym model uczenia się, w którym teatr, ruch i głos są wykorzystywane jako wzajemnie powiązane narzędzia służące rozwijaniu autonomii, komunikacji i uczestnictwa społecznego u osób z dysfunkcją wzroku.
Wpływ, weryfikacja i wnioski – W przypadku sukcesów: jaki był wpływ, w jaki sposób został on zweryfikowany) - W przypadku wyzwań: jakie przeszkody uniemożliwiły osiągnięcie sukcesu, co poszło nie tak itp.	Inicjatywa wywarła wpływ poprzez połączony rozwój trzech powiązanych ze sobą kompetencji: komunikacji, świadomości ciała oraz uczestnictwa społecznego, z których każda została wzmocniona dzięki integracji teatru, ruchu i ekspresji głosowej. W zakresie komunikacji uczestnicy poprawili swoją zdolność do wyrażania się werbalnie i niewerbalnie. Połączenie inscenizacji i pracy chóralnej wzmocniło modulację głosu, klarowność wypowiedzi oraz intencję komunikacyjną. Ustrukturyzowane wykorzystanie dialogu, rytmu i wspólnego śpiewania sprzyjało bardziej pewnej i skutecznej interakcji w kontekście grupowym. Na poziomie świadomości ciała warsztaty ekspresji ruchowej przyczyniły się do poprawy orientacji przestrzennej, koordynacji i kontroli ruchów. Uczestnicy nauczyli się bardziej świadomego wykorzystywania postawy, gestów i obecności fizycznej, które często są niedostatecznie rozwinięte przy braku wizualnej informacji zwrotnej. Miało to bezpośredni wpływ na autonomię i pewność siebie zarówno w ruchu, jak i w interakcji. Na poziomie społecznym program stworzył spójne środowisko do ćwiczenia dynamiki relacji. Zajęcia wymagały współpracy, czekania na swoją kolej, synchronizacji i wzajemnego słuchania, co prowadziło do silniejszej spójności grupy i większego zaangażowania. W szczególności zbiorowy wymiar teatru i chóru wzmocnił poczucie przynależności i zmniejszył izolację społeczną. Potwierdzeniem skuteczności tej inicjatywy jest spójność i ciągłość zintegrowanego podejścia w ramach programu instytucjonalnego. Zgodność między celami, metodologiami i działaniami świadczy o istnieniu ustrukturyzowanego i celowego modelu pedagogicznego. Nie zidentyfikowano jednak żadnych publicznie dostępnych wskaźników ilościowych, formalnych narzędzi oceny ani zewnętrznych raportów ewaluacyjnych. Głównym wnioskiem jest to, że integracja wielu dyscyplin sztuk performatywnych wywiera silniejszy i bardziej holistyczny wpływ niż izolowane interwencje, ponieważ ruch, głos i teatr wzajemnie się wzmacniają w rozwoju kompetencji niewizualnych. Drugim wnioskiem jest to, że podejścia oparte na ciele i angażujące wiele zmysłów są niezbędne do wspierania uczenia się i uczestnictwa osób z dysfunkcją wzroku.
Szczegóły dotyczące dostępu (strona internetowa, dane kontaktowe) oraz opracowane powiązane zasoby (Jakie podręczniki szkoleniowe, wytyczne, arkusze informacyjne o charakterze	Strona internetowa: www.istciechipalermo.it Dostęp zapewniany jest poprzez kanały instytucjonalne Istituto dei Ciechi (<i>Instytutu dla Niewidomych</i>), w tym poprzez bezpośredni kontakt i udział w działaniach. Publicznie dostępne zasoby obejmują dedykowane strony internetowe projektu opisujące każde laboratorium: • Laboratorio dell'arte teatrale (<i>Laboratorium Sztuki Teatralnej</i>) • Laboratorio espressione del corpo (<i>Laboratorium ekspresji ciała</i>) • Laboratorio dell'arte del coro (<i>Laboratorium Sztuki Chóralnej i Ekspresji Wokalnej</i>)

technicznym, plakaty, zdjęcia, materiały wideo i audio oraz/lub strony internetowe typu „” zostały opracowane?)	Strony te zawierają opisy celów, metodologii i działań. Nie zidentyfikowano żadnych publicznie dostępnych podręczników szkoleniowych, formalnych wytycznych ani ustrukturyzowanych raportów z oceny.
--	--

Studium przypadku 11: Villaggio dei Suoni

Pełna nazwa	Villaggio dei Suoni – Un Percorso Ludico, Didattico e Musicale (<i>Wioska Dźwięków – Ścieżka zabawy, nauki i muzyki</i>)
Rok rozpoczęcia/zakończenia	Rozpoczęto w 1997 r. – projekt trwa do dziś
Organizator	Istituto dei Ciechi – Opere Riunite „I. Florio e F. ed A. Salamone” (<i>Instytut dla Niewidomych – Zjednoczone Instytucje „I. Florio oraz F. i A. Salamone”</i>), Palermo Adres: Via Angiò 27, 90142 Palermo, Włochy E-mail: info@istciechipalermo.it Telefon: +39 091 540324 Strona internetowa: www.istciechipalermo.it Projekt zlecono Gaspere Vassallo oraz firmie C&V Progetti (<i>biuro inżynierjno-projektowe</i>)
Grupa docelowa	Osoby niewidome i niedowidzące, w szczególności dzieci i młodzież uczestnicząca w programach edukacyjnych i rehabilitacyjnych.
Cel studium przypadku (jaki był zamierzony cel? Czy został osiągnięty? Jeśli nie, to dlaczego?)	Inicjatywa miała na celu stworzenie ustrukturyzowanego środowiska wielozmysłowego łączącego zabawę, muzykę i eksplorację dotykową w celu wspierania rozwoju poznawczego, stymulacji sensorycznej, autonomii oraz integracji społecznej osób z niepełnosprawnością wzroku. Projekt został zaprojektowany w celu zmniejszenia barier fizycznych i społecznych poprzez stworzenie specjalnie zaprojektowanego środowiska, które umożliwia naukę poprzez interakcję niewizualną. Został on wdrożony jako stała przestrzeń edukacyjna w ramach instytutu.
Opis (w jasnej, krok po kroku)	„Villaggio dei Suoni” (<i>Wioska Dźwięków</i>) została pomyślana jako specjalnie zaprojektowane środowisko wielozmysłowe na terenie Istituto dei Ciechi (<i>Instytutu dla Niewidomych</i>) w Palermo. Projekt wywodzi się z misji edukacyjnej instytucji, polegającej na wspieraniu rozwoju i integracji osób z dysfunkcją wzroku poprzez naukę opartą na zmysłach.

	Pierwsza faza polegała na wyznaczeniu odpowiedniego obszaru na świeżym powietrzu na terenie instytutu. Wybrano długą i wąską przestrzeń zieloną przylegającą do boiska sportowego, aby stworzyć wyraźnie wytyczoną i ciągłą ścieżkę. Konfiguracja przestrzeni została celowo zaprojektowana tak, aby ułatwiać orientację i prowadzić użytkowników przez ustrukturyzowaną trasę doświadczalną. Drugi etap skupiał się na projektowaniu pedagogicznym i architektonicznym otoczenia. Projekt opierał się na założeniu, że proces uczenia się i integracji osób z dysfunkcją wzroku można wzmocnić poprzez aktywację pozostałych zmysłów, zwłaszcza dotyku i słuchu. Otoczenie zostało zatem od samego początku zaprojektowane z myślą o dostępności, a nie dostosowywane po zakończeniu budowy. Trzeci etap polegał na zorganizowaniu ścieżki jako ciągłej podróży angażującej wiele zmysłów. Trasa została pomyślana jako sekwencja stopniowa, w której przemieszczanie się w przestrzeni odpowiada eksploracji poznawczej i sensorycznej. Każdy odcinek ścieżki wprowadza nowe bodźce, zachęcając użytkowników do interakcji, odkrywania i uczenia się poprzez bezpośrednie doświadczenie. Czwarty etap polegał na zainstalowaniu wielkoformatowych interaktywnych konstrukcji dźwiękowych i elementów dotykowych. Instalacje te zaprojektowano tak, aby można je było łatwo uruchamiać poprzez dotyk i ruch, generując dźwięk jako natychmiastową reakcję. Ich rozmiar, materiały (takie jak drewno i metal) oraz silne właściwości sensoryczne zostały dobrane tak, aby zmaksymalizować zaangażowanie i ułatwić postrzeganie za pośrednictwem kanałów niewizualnych. W piątej fazie wprowadzono elementy orientacyjne i ułatwiające dostępność w przestrzeni. Ścieżka została oznaczona ciągłą kolorową krawędzią, która kieruje ruchem, a punkty wejścia zaprojektowano tak, aby były łatwo rozpoznawalne. Zaplanowane narzędzia ułatwiające dostępność obejmowały mapy dotykowe i panele informacyjne z alfabetem Braille'a, pozwalające użytkownikom zapoznać się z układem przed rozpoczęciem interakcji z otoczeniem. W szóstej fazie włączono tematyczne elementy edukacyjne poprzez panele dotykowe i sekcje symboliczne oparte na elementach natury, takich jak ziemia, woda i niebo. Sekcje te łączyły faktury, kolory i kształty, aby wspierać uczenie się asocjacyjne i rozwój poznawczy. Efektem końcowym jest w pełni zintegrowane środowisko wielozmysłowe, w którym dźwięk, dotyk, ruch i organizacja przestrzeni współdziałają, wspierając samodzielną eksplorację, naukę i uczestnictwo.
Wpływ, weryfikacja i wnioski - W przypadku sukcesów: jaki był wpływ, w jaki sposób został on zweryfikowany) - W przypadku wyzwań: jakie przeszkody uniemożliwiły osiągnięcie sukcesu, co poszło nie tak itp.	Inicjatywa wywarła wpływ dzięki projektowi przestrzennemu i sensorycznemu, umożliwiając użytkownikom z dysfunkcją wzroku samodzielną interakcję z otoczeniem oraz wzmocnienie umiejętności orientacji, świadomości przestrzennej i percepcji sensorycznej. Połączenie elementów dotykowych i dźwiękowych wspierało rozwój poznawczy i uczenie się przez doświadczenie, pozwalając użytkownikom zrozumieć związki przyczynowo-skutkowe oraz aktywnie angażować się w otoczenie. Tematyczna organizacja przestrzeni przyczyniła się do uczenia się asocjacyjnego i rozumienia pojęć poprzez bodźce niewizualne. Środowisko to wspiera również integrację społeczną, umożliwiając wspólne korzystanie z niego przez osoby z dysfunkcją wzroku i osoby widzące, ułatwiając nieformalne interakcje i zmniejszając bariery między grupami. Uzasadnienie tej inicjatywy opiera się przede wszystkim na jej uporządkowanym projekcie oraz integracji z ramami edukacyjnymi instytutu. Nie zidentyfikowano żadnych publicznie dostępnych danych ilościowych, statystyk dotyczących użytkowników ani formalnych raportów z oceny.

	Głównym wnioskiem jest to, że dostępność jest najskuteczniejsza, gdy jest wbudowana w projekt środowiska, a nie dodawana jako adaptacja. Projekt pokazuje wartość architektury wielozmysłowej jako narzędzia edukacyjnego i sprzyjającego integracji.
Szczegóły dotyczące dostępu (strona internetowa, dane kontaktowe) oraz opracowane powiązane zasoby (Jakie podręczniki szkoleniowe, wytyczne, arkusze informacyjne o charakterze technicznym, plakaty, zdjęcia, dokumenty wideo i audio oraz/lub strony internetowe zostały opracowane?)	Strona internetowa: www.istciechipalermo.it Dostęp zapewniony jest poprzez kanały instytucjonalne Istituto dei Ciechi (<i>Instytutu dla Niewidomych</i>), w tym poprzez bezpośredni kontakt i wizyty na miejscu. Publicznie dostępne materiały obejmują szczegółowe opisy projektu w Internecie, w tym jego cele edukacyjne, projekt przestrzeni, materiały oraz instalacje dźwiękowe. Dostępna dokumentacja pełni funkcję opisu oraz technicznego źródła informacji o inicjatywie. Nie zidentyfikowano żadnych oddzielnych publicznie dostępnych podręczników szkoleniowych, formalnych wytycznych ani raportów z oceny.